

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur materiam de odio Dei in peccata et peccatores. Unde parentes monet ut Deum imitentur, ne lateatur in filiorum copia vel elegantia, si sint impii. Inde, vers. 7 usque ad 24, resumit Dei vindictam in impios, ostenditque quam acriter punierit Gigantes per diluuium, Sodomitas per conflagrationem, Hebraeos murmurantes per mortem in deserto. Denique, vers. 24 usque ad finem capituli, disserit de Dei sapientia in creatione et dispositione universi.

1. Ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur: nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis. 2. Non credas vitæ illorum, et ne respexeris in labores eorum. 3. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii. 4. Et utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios. 5. Ab uno sensato inhabitabitur patria, tribus impiorum deseretur. 6. Multa talia vidit oculus meus, et fortiora horum audivit auris mea. 7. In synagoga peccantium exardebit ignis, et in gente incredibili exardescet ira. 8. Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti. 9. Et non pepercit peregrinationi Lot, et exsecratus est eos præ superbia verbi illorum. 10. Non misertus est illis, gentem totam perdens, et extollentem se in peccatis suis. 11. Et sicut sexcenta millia peditum, qui congregati sunt in duritia cordis sui: et si unus fuisset cervicatus, mirum, si fuisset immunis. 12. Misericordia enim et ira est cum illo. Potens exoratio, et effundens iram: 13. secundum misericordiam suam, sic correptio illius hominem secundum opera sua judicat. 14. Non effugiet in rapina peccator, et non retardabit sufferentia misericordiam facientis. 15. Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, et secundum intellectum peregrinationis ipsius. 16. Non dicas: A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur? 17. In populo magno non agnoscar: quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? 18. Ecce cælum, et cæli cælorum, abyssus, et universa terra, et quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur. 19. Montes simul, et colles, et fundamenta terræ: cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur. 20. Et in omnibus his inseratum est cor: et omne cor intelligitur ab illo: 21. et vias illius quis intelligit, et procellam, quam nec oculus videbit hominis? 22. Nam plurima illius opera sunt in absconsis: sed opera justitiæ ejus quis enuntiabit, aut quis sustinebit? Longe enim est testamentum a quibusdam, et interrogatio omnium in consummatione est. 23. Qui minoratur corde, cogitat inania; et vir imprudens et errans, cogitat stulta.

Ut a vanitate et stultitia impiorum, inania et caduca hujus mundi bona præ cælestibus ambientium, lectorem et discipulum suum avocet Siracides, doceatque eum sapere, ob oculos ei ponit Dei potentiam, sapientiam, judicium, magnificentiam et misericordiam. Ait ergo:

24. Audi me, fili, et discite disciplinam sensus, et in verbis meis attende in corde tuo, 25. et dicam in æquitate disciplinam, et scrutabor enarrare sapientiam: et in verbis meis attende in corde tuo, et dico in æquitate spiritus virtutes, quas posuit Deus in

opera sua ab initio, et in veritate enuntio scientiam ejus. 26. In judicio Dei opera ejus ab initio, et ab institutione ipsorum, distinxit partes illorum, et initia eorum in gentibus suis. 27. Ornavit in æternum opera illorum, nec esurierunt, nec laboraverunt, et non destiterunt ab operibus suis. 28. Unusquisque proximum sibi non angustiabit usque in æternum. 29. Non sis incredibilis verbo illius. 30. Post hæc Deus in terram respexit, et implevit illam bonis suis. 31. Anima omnis vitalis denunciavit ante faciem ipsius, et in ipsam iterum reversio illorum.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. NE JUCUNDERIS IN FILIIS IMPIIS, SI MULTIPLICENTUR: NEC OBLECTERIS SUPER IPSOS, SI NON EST TIMOR DEI IN ILLIS.—Solent parentes mundani lætari et gloriari in pulchritudine, robore, ingenio, dexteritate, multitudine filiorum, parum curantes an sint probi, an improbi; imo de improbis, ob eorum audaciam et facinora astuta vel animosa, licet impia vel obscena, gloriantur. Hos redarguit hic Sapiens, docetque de talibus potius dolendum esse et erubescendum, tum quia filius improbus non decus, sed dedecus est parentum; tum quia filios improbos manet confusio et gehenna æterna. De solis ergo piis esse gaudendum; pios autem esse, si in eis sit timor Dei. Unde Tigurina vertit, *ne optes copiam inutilium liberorum, vel, ne læteris de filiis impiis; ne delecteris abundantia eorum, si eis religio Dei nulla est; Syrus, ne desideres multitudinem filiorum peccantium, et ne læteris in omnibus filiis mendacii; etiam si multiplicati fuerint, ne læteris in eis, quia non sunt in timore Dei.* Qui enim tales generat vel alit, generat vel alit eos non Deo, sed diabolo; non virtuti, sed sceleri; non cælo, sed inferno: facit enim eos folles et fomenta gehennæ. Idem dicas de multitudine impiorum civium in civitate, subditorum in republica, sociorum in congregatione, monasterio, aliove cœtu. Unde Rabanus: «Hæc sententia, ait, contra eos valet qui delectantur in multitudine obsequentium et in turbis discipulorum, nec curant utrum secundum timorem Dei conversentur, an sceleribus diversis implicentur.»

Exemplum naturale est in aquila, de qua ita scribit Aristoteles lib. VI *Histor. Anim.* cap. vi: «Aquilæ ova pariunt terna, sed pullos binos excludunt, ut ex versu, quem ad Musæum referunt auctorem, constat: Excludit binos, edit terna, educat unum; sed quamvis magna ex parte sic fiat, tamen et tres visi aliquando sunt pulli.» Idem, lib. IX, cap. xxxiv: «Aquila marina, inquit, clarissima oculorum acie est, ac pullos implumes cogit adversos intueri solem, percutit eum qui recuset, et vertit ad solem; tum cujus oculi prius lacrymarint, hunc occidit, reliquum educat.» Sic parens magnificat filium, qui irretortis mentis oculis Solem justitiæ, id est, Christum, intuetur,

eique per omnia servit et obedit; reliquos impios, Deum negligentes, Deoque exosos parvifaciat, utpote a quibus non nisi tædia, fastidia et probra exspectet. Qua de causa Menander in *Epicetelo*: «Aut oportet, inquit, vivere solum ac cælibem, aut natis jam liberis mori parentem, adeo omnis deinceps vita acerba est.» Unde S. Ambrosius, lib. I *Offic.* xvii: «Est, ait, bonorum adolescentum timorem Dei habere, et deferre parentibus honorem, etc. Erat Isaac Deum timens, utpote Abrahæ indoles, honorem deferens patri usque eo, ut adversus paternam voluntatem nec mortem recusaret. Joseph quoque cum somniasset quod sol et luna et stellæ adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri.»

2. NON CREDAS VITÆ ILLORUM, ET NE RESPEXERIS IN LABORES EORUM.—Pro labores Complutenses et Tigurina legunt *πληθος*, id est *multitudinem*; unde vertunt, *ne fidus vitæ eorum, nec innitaris (vel magnificas) multitudinem ipsorum.* Alii legunt *τόπος*, id est *locum, dignitatem*; ita Romana, *q. d. Ne respexeris* (Græce *μὴ ἐπείξῃς*, id est, ne insistas, non moreris) *gradum dignitatis eorum*, hoc est, ne in eo magnum pondus esse putes, non magni aestimes. S. Augustinus in *Speculo* et Noster legunt *κόπος*, id est *laborem*. Sensus ergo est, *q. d. Ne confidas eos, licet vegetos et robustos, diu et feliciter victuros, ut tutum nomen et familiam propagent et illustrent, etiam si labores et opera eorum ingentia conspicias. Deus enim omnia hæc inania et cassa reddet, in fumum resolvet, ac in nihilum abire efficiet.* Unde Syrus, *ne confidas in vita eorum, nec credas bonum finem manere illos.*

Aliter Lyranus, *q. d. Ne fidus filiorum laboribus, quasi ipsi iis te in senio sustentaturi sint, ut propterea non audeas vel omittas eos peccantes corrigere: vana enim est hæc tua spes et fiducia, quia filii improbi, eo quod neglexerint parentes eos castigare, solent parentes despiciere et negligere.* Aliter et Hugo, *q. d. Ne credas vitæ illorum, confidens quod in senio improbam vitam mutabunt in probam; nam, ut ai. Salomon Proverb. xxii, vers. 6: «Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.»*

3 et 4. MELIOR EST ENIM UNUS TIMENS DEUM (COR.

plutenses *δικαιοι*, id est *justus*, et ita legit S. Chrysostomus, hom. 24 et 39 in *Genesis*, QUAM MILLE FILII IMPII; ET UTILE (utilius, satius) EST MORI SINE FILIIS, QUAM RELINQUERE FILIOS IMPIOS. — Hi enim sunt probrum parentis, et odium Dei, quos proinde cum familia perdet et exscindet Deus. Melior, id est, utilior parentibus, familiae et reipublicae: alioqui non esset apta comparatio; impii enim cum non sint boni, hinc cum timente Deum quasi cum meliore recte comparari nequeunt. Legit Interpretes *καριστων*, per *ω*, id est *melior*. Sic et Syrus, *melior est unus qui facit voluntatem* (obediens), *quam mille*. Jam legunt *καριστων* per *ε*, id est *melius, satius, potius*. Unde Tigurina vertit, *pluris enim est justus unus, quam mille tales*; alii, *praestat enim unus quam mille*; S. Chrysostomus, hom. 39 in *Genesis*, legit: «Melior est unus faciens voluntatem Domini, quam decem mille peccatores.» Idem, homil. 40 ad *Popul.* exemplum dat Eliam: «Elias, inquit, unus erat, sed totus mundus non erat dignus qui rependeretur ei; et mundus quidem innumera millia sunt, sed non sunt millia, cum nec ad unius mensuram perveniant.» Et inferius: «Non videtis quod melius sit habere unum lapidem pretiosum, quam mille obolos?» Justus autem est lapis pretiosus, impii sunt obolus. Et Philo, lib. *De Decalogo*, asserit, «unumquemque, dum Deo paret et legibus, aequari frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus, imo mundo universo.» Talis fuit Abraham, id est, pater excelsus, vel pater magnae multitudinis, cui proinde ait Deus *Genesis*, xvii, b: «Faciamque te crescere vehementissime, et ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur.» E contrario: «Multigena impiorum multitudo non erit utilis, et spuria vitulamina (adulterinae plantationes et propagines) non dabunt radices altas,» *Sapient.* iv, vers. 3. Sic impius Cham punitus est in filio infami Chanaan, ejusque posteris Chanaanais, *Genesis*, ix, 18. Vide Ambrosium, lib. *De Noe*, cap. xxviii. Siracidi conceit Ben-Sira *Alphabeta* 1, littera *Beth*: «Filius, non filium, inquit, sine ut in aquae summo remiget vel natet.» Quod Uziel, filius Ben-Sira, in *Scholiis* sic exponit: «Omni tempore castiga et verbera filium tuum. Quod si videris te verberibus nihil proficere, relinque illum. Si te persequitur, edue foras ut lapidetur. Quod si impetrare non potes ut tanquam contumax jure puniatur, tum projice in flumen, et ciba pisces.» Verum quia hoc durum et inhumanum videtur, hinc illud ita emollit Joseph filius Uzielis, «Fierine potest, inquit, ut homo occidat filium suum? Quid igitur faciet? relinquet illum, ita quidem ut si in puteum incidit, non inde extrahat.» Melius alii, *q. d.* Filium non filium, id est, filium perditum et profligatum, qui ad frugem revocari nequit, relega ad remos, sive ad ergastula nautica, ut remigando discat sapere: multos enim remus emendat, quos non potuit paterna castigatio; quod consilium hodie sequuntur multi, nec sine fructu. Moraliter, discite hic quanta sit virtutis et sanc-

titatis dignitas et pondus apud Deum; facit enim unum sanctum aequivalere, imo pluris valere mille, imo universis impiis. Hinc Paulus *Hebr.* cap. xi, vers. 37, de Elia et sanctis Prophetis: «Circueverunt, inquit, in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus;» adeoque quorum meritis et precibus stabat mundus, juxta illud Elisei ad Eliam, cum raperetur in caelum: «Pater mi, currus Israel et auriga ejus,» *q. d.* Tu, Elia, quasi currus portas et sustentas Israel, et quasi auriga eundem regis et gubernas, *IV Regum*, cap. ii, 12. «Quis dubitet mundum precibus stare Sanctorum?» inquit Rufinus Praefat. in *Vitis Patrum*. Hac de causa Deus se proprie Sanctorum Deum vocat, licet sit omnium: «Ego, inquit, sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob,» *Exodi* iii. Quin et cum eis quasi amicis familiarissimus foedus inquit. Unde ad Abraham ait *Genesis*, cap. xvii, vers. 2: «Ponam foedus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis;» in quem locum vide S. Chrysostomum, homil. 39 in *Genesis*. Justo ergo dicat civitas, quod Davidi dixit populus: «Non exhibis, quia tu unus pro decem millibus computaris,» *II Regum* cap. xviii, vers. 3. Imo S. Chrysostomus, homil. 27 in *Epistol. ad Hebr.*, unum Josue toti mundo anteponit. Expendens enim quod Josue stiterit solem, *Josue*, cap. x, 13: «Veniat, inquit, omnis mundus; magis autem duo, aut tres, aut quatuor, aut decem et viginti mundi, dicant et faciant hoc, sed non poterunt.» Et S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 32: «An tu, inquit, universos Chanaanos uni Abrahamo antepones? an Sodomitas uni Loth? an Madianitas Moysi? an illos trecentos viros, qui cum Gedeone lambuerunt, tot hominum millibus pedem referentibus, inferiores esse contendes?» Rursum S. Chrysostomus, homil. 8 in *Acta*: «Educite, inquit, in bellum centum myriades, et unum sanctum; scimus quia hic plura operetur. Exiit Jesus Nave in bellum, et solus omnia operatus est strenue; et ita alii nihil proficiunt. Multitudo, quando voluntatem Domini non facit, nihil differt ab his qui non sunt.»

5. AB UNO SENSATO INHABITABITUR PATRIA (siet ut inhabitetur et frequentetur; sic enim exponenda sunt Hebraea passiva in conjugatione *Hophal*), TRIBUS IMPIORUM DESERETUR. — Ita Romana, Graeca et Syrus. Perperam ergo multi codices legunt: *Et a tribus impiis deseretur*, quod varie exponunt Lyranus, Rabanus, Dionysius et alii; sed ad litteram sic, *q. d.* Propter trium impietatem deseretur. Ita Palaicius, qui rursus suspicatur legendum esse, *a tribus impiis deseretur*. Sic unus Joseph, inquit, gentem servavit Judaeorum; uno, scilicet Hemor et Sichem, suae patriae fuerunt causa ruinae, *Gen.* xxxiv. Unus Samuel restituit patriam quam duo, Ophni et Phinees, sua iniquitate destruxerant, *I Reg.* cap. ii, et cap. viii. Quare Deus da servandam patriam pio uno contentus ste-

porro ad perdendam eam tres ut minimum requirit; quos Teutones olim vocabant *Vandregisilos*, *q. d.* *Dan die dry ghesellen*, id est, *unus e tribus illis sociis*. Igitur fortassis si Lot non fuisset peregrinus, sed indigena et civis Sodomae, Sodomam adhuc staret. Haec Palaicius. Verum legendum est cum Romanis et Graecis: «Tribus impiorum deseretur;» sicut tribus Benjamin ob stuprum in uxorem Levitae admissum, pene tota excisa fuit, *Judic.* xx, vers. 46. Addunt aliqui codices: *Et unus justus pro toto mundo*.

Probat id quod dixit: «Melior est unus timens Deum, quam mille impii,» ex eo quod unus sensatus, id est prudens, timens Deum, sua prudentia et virtute alliciat ad se populos, itaque civitatem et patriam repleat incolis; «tribus» autem (id est familia ampla et copiosa qualem habuerunt duodecim tribus Israel) «impiorum deseratur,» id est desoletur, tum ob eorum imprudentiam et nequitiam, tum ob Dei, eorum impietatem ulciscens, vindictam. Unde Graece habent, *ab uno intelligent frequentatur* (frequens redditur, incolis repletur) *civitas, impiorum vero tribus desolabitur*; Graece *ἐρημωθήσεται*, id est, in eremum et desertum vertetur, uti contigit Sodomae et Pentapoli, cujus exemplum subjicit vers. 9. Tigurina, *per unum cordatum frequens considerabit civitas, impiorum vero natio brevi desolabitur*. Sic et Complutenses addunt *ἐν τριετι* id est *brevi, cito*, quod in multis deest; Syrus, *ab uno enim qui timet Dominum, replebitur tota civitas, et a multitudine hominum iniquorum desolabitur*; sicut tota terra desolata et aquis diluvii obruta fuit ob scelera gigantum, de quo dicit vers. 8. Hoc est quod canit Psaltes *Psal.* cvi, 33: «Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in saluginem a malitia inhabitantium in ea.» Ex adverso ob pios: «Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis,» habitata, frequentem, populosam. Dei enim inventum est civitatum constructio; donum, earundem conservatio et multiplicatio, quod suis ipse fidelibus se timentibus concedit. Unde subdit Psaltes vers. 38: «Et benedixit eis

(filiis Israel), et multiplicati sunt nimis, etumenta eorum non minoravit.» Ita ex uno Abraham, Isaac et Jacob prognatae sunt duodecim tribus Israel, quae copiosam rempublicam et regnum brevi effecerunt, idque frustra obnitentibus, prolesque eorum interimentibus Aegyptiis. Vide dicta *Exodi*, cap. i. Vide et Thomam Bozium *De Signis Ecclesiae*, tom. II, lib. XX, signo 88, et lib. XXII, signo 93, cap. iv, num. 44, et cap. vi. Ubi inter alia docet viros sanctos et religiosos, ut S. Gallum, S. Bonifacium, S. Columbanum, et similes, construendo monasteria, occasionem dedisse construendi urbes, ideoque magnificentissimas Germaniae et Borealium civitates aedificatas esse prope monasteria.

Memorable est quod legimus in Vita S. Jacobi Nisibitis Episcopi, nimirum Nisibin fuisse inexpugnabilem, quamdiu S. Jacobi ossa in ea condita mansere; at ubi ea eximi jussit Julianus Apostata, mox urbs occupata fuit a Persis. Vide Baronium in *Gestis Juliani*. Praeclare Philo, lib. *De Sacrific. Abel et Cain*: «Equidem, ait, quando aliquem bonum virum habitantem in aliqua domo aut urbe video, et domum et urbem illam beatam praedico; ratus tum praesentem felicitatem ei mansuram perpetuo, tum absentem expectandam cumulationem, Deo ultra modum mensuramque divitias suas, in gratiam dignorum, etiam in indignos profundere solito.» Sic salus et fulcrum Israelis fuit Moses, Josue, David, Josias, Isaia, Judas Machabeus, imo Judith, Esther, etc.

6. MULTA TALIA (perperam aliqui legunt, *alia*; Graece enim est *ταύτα*, id est *talia*) VIDIT OCVLUS MEVS, ET FORTIORA HORVM AUDIVIT AVRS MEVS, — *q. d.* Vidi ego oculis meis multas civitates ob impietatem desertas, alias ob pietatem cultas et habitatas, ac fortiora, id est, validiora, majora; Syrus, *graviora*, ejusdem rei exempla, quae olim contigerunt, a patribus audivi auribus meis. Tigurina, *multa talia vidit oculus meus, aurisque meis audivit vehementiora*. Nonnulla ex hisce exemplis subjicit, puta diluvium gigantibus inflictum, ignem coelitus in Sodomam immissum, totum Hebraeorum exercitum ob murmur deletum in deserto.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE VINDICTA DEI IN IMPIOS GIGANTES, SODOMITAS ET JUDAEOS.

7. IN SYNAGOGA PECCANTIUM EXARDEBIT IGNIS, ET IN GENTE INCREDIBILI (incredula, inobediens, rebellis) EXARDESCET IRA, — *q. d.* Hoc est quod assero et praedico, nimirum Deum efficere ut in synagoga, id est coetu, quantumvis magno et copioso, peccantium, exardescat Dei ultio instar ignis, eumque comburat et in gente incredula et rebellis Dei ira et vindicta, quae eam consumat et disper-

dat: nec enim Dei ira deserviens metuit aut refugit multitudinem impiorum; sicut unus lupus non metuit millia ovium, sed unus ipse omnes dissipat et perdit. Judices enim et principes saepe ob multitudinem et nobilitatem reorum et complicitum, non audent progredi in inquisitione et vindicta criminis, v. g. magiae, quia unus magus, vel una saga, accusat primores civitatis, eosque

plurimos, de eodem crimine. At Deus nulla nobilitate vel multitudine percellitur aut movetur; sed omnes noxios, etiamsi innumeri et nobilissimi sint, quin et innoxios subinde cum noxiis, castigat et perdit. Pro *incredibili* Græce est ἀνεπίστα, quod verti potest primo, incredula; secundo, diffidente; tertio, inobediente; quarto, rebeli; Tigurina, contumaci; Syrus, in populo qui irritat (provocat iram Dei), dominatur ira et vindicta Dei. Alludit ad Core, Dathan et Abiron, et eorum assecclas, ducentos quinquaginta viros, quæ vocatur congregatio Abiron; in hac enim synagoga, propter tres illos duces Mosi rebellantes, exarsit ignis, juxta illud *Psalms. cv*: « Exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores. » Lege historiam *Num. xvi*. Et: « Stupa collecta synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis. » *Eccli. xxi*, 10.

8. NON EXORAVERTUNT PRO PECCATIS SUIS ANTIQUI GIGANTES, QUI DESTRUCTI SUNT CONFIDENTES SUE VIRTUTI.—Hoc est primum exemplum desolationis reipublicæ ob incolarum impietatem, nimirum quod tota terra ob tyrannidem, violentiam, libidinem, cædes, rapinas et impietatem gigantum obruta fuerit diluvio, ita ut omnes homines, animalia, feræ, arbores, herbæ et plantæ fuerint submersæ et eversæ. Vide dicta *Genes. vi*.

Nota: « Non exoraverunt, » hoc est, non placarunt Deum. Est catachresis; orando enim placatur Deus, *q. d.* Gigantes, licet numerosi et robusti, tamen suo numero et robore non potuerunt flectere, placare et propitium reddere Deum, ut eis placeret, nec peccata eorum puniret universali orbis cataclysmo; quia Deum non timentes, nec colentes, fidebant suæ virtuti et robori, quasi nemo, ne Deus quidem, eos domare et subjugare posset. Unde Græce est, non est propitiatus priscis gigantibus, qui rebellant in fortitudine sua. Complutenses addunt, in fortitudine stultitiæ vel amentitiæ suæ; clare et nerveose Tigurina, implacabilis Deus priscis fuit gigantibus, qui ob potentiam suam stultam ab eo defecerunt; Syrus, non pepercit regibus antiquis, qui repleverunt mundum fortitudine sua, vel giganteitate sua, id est, immanitate tum corporum, tum armorum, tum bellorum, tum atrociorum aliorumque scelerum suorum, *q. d.* Gigantes fidebant suis giganteis viribus; sed Deus longe major gigas parvulos hosce gigantes quasi pulices occidit, et aquis obruit, sicut major piscis devorat minorem, ac balæna deglutit grandes quoslibet, quasi pisciculos. Hoc est quod ait Sapiens cap. xiv, 26: « Ab initio cum perirent antiqui gigantes; » et Job cap. xxvi, 8: « Ecce gigantes gemunt sub aquis, » uti exponunt passim interpretes, licet noster Pineda per gigantes accipiat cetos et balænas, quæ, dum parturiunt, sub aquis gemunt.

Potest secundo, non exoraverunt proprie sumi, quia licet gigantes tumidi, viribus suis fisci, Deum non timerent, nec orarent in vita, tamen in morte

orasse videntur. Cum enim viderent aquas diluvii intumescere, seque eis sensim mergi, nec esse humanam spem evadendi, viribus suis diffisi ad Deum confugerunt, eumque orarunt, sed non exorarunt, quia aquis mersi sunt. Sic homines superbi et effrænes, qui nec Deum timent nec homines, in naufragio cum vident se fluctibus hauriri, necessitate coacti invocant Deum. Unde vulgo dicitur: « Qui nescit orare, eat ad mare; » tempestas enim et pericula maris docent, imo cogunt, superbos et indomitos orare.

Hæc omnia dicit Siracides, ut elidat stolidum sensum vulgi, quod dum peccat, se excusat et tutatur multitudine et potentia idem peccatum perpetrantium; sed ignorat hæc neminem posse protegere a Dei ira et gehennæ. Qua de re audi memorabile exemplum. Radbodus, rex Frisiam, invitatus ad baptismum a S. Vulfranno Episcopo, promittente ipsi regnum cœleste, et, ni baptizaretur, minante infernum, quæsiit ab eo ubi esset major numerus regum et principum, seu nobilium gentis Frisonum, in cœlo, an in inferno? Respondente S. Vulfranno: Prædecessores tui principes, qui sine baptismo decesserunt, descenderunt in infernum; Radbodus a fonte baptismi pedem retraxit, dicens se malle esse cum tot suis prædecessoribus principibus, quam cum parvo numero residere in cœlo. Quare sine baptismo defunctus, moriens anno Domini 719, ad suos in tartara descendit, ubi eum catena ignea religatum vidit S. Willebrordus: ita Jonas in Vita S. Vulfranni, Sigebertus, Massæus, Naclerus et alii, ac ex iis Baronius, anno Christi 719.

Mystice Rabanus: « Gigantes, ait, sunt qui terrenis desideriis irretiti, et peccatorum sarcinis prægravati, cor indomabile gerunt, nec ad penitentiam illud flectere consentiunt; propterea misericordia Dei indigni, detrimentum suæ salutis perpetuentes, in interitum æternum corrunt. » Additque tales maxime esse hæreticos, qui omnes, quasi gigantes, feri sunt et tumidi; in tales enim Deus crudeliter, sed juste sævit, in eosque omnia sua tela et fulmina e cœlo indignans intorquet. Hinc gigantes dicuntur quasi γίγαντες, in terra geniti, terræ filii, terræ moles, terræ onera et pondera. Hebr. vocantur nephilim, id est cadentes, vel prosternentes; et raphaim, id est dissolventes, quod alios sua proceritate, atrocitate, robore, sævitia percellerent et pessumdarent, uti fusius dixi *Genes. vi*; *Sapient. xiv*, 6.

9. ET NON PEPERCIT PEREGRINATIONI LOT (perperam plerique codices Latini pro Lot legunt illorum; Complutenses addunt, et percussit eos; sed Romana idipsum delent). Peregrinationem vocat locum peregrinationis, puta Sodomam et Pentapolim, in qua peregrinatus, et quasi peregrinus commoratus est Lot, *q. d.* Deus non pepercit Sodomæ et Pentapoli hominibus et opibus luxuriantibus, sed omnes igne cœlesti cremavit et perdidit. A vindicta enim Dei quam publice exercuit

in impios gigantes per diluvium, eo mergendo totum orbem, transit ad publicam vindictam impia Pentapolis, qua Deus Sodomitas et Pentapolitanos omnes igne cœlesti sideravit. Unde explicans subdit: ET EXSECRATUS EST EOS PRÆ SUPERBIA VERBI ILLORUM. — quia scilicet superba verba contra Deum et Lot jactabant, blasphemantes Deum, et contemnentes ejus numen, providentiam et vindictam. Solam enim luxuriam infandam non fuisse causam excidii Sodomæ, sed et superbiam, docet Ezechiel cap. xvi, vers. 49: « Ecce, ait, hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus. » Superbum enim verbum fuit, quo Lot volenti hospites suos a turpi Sodomitarum injuria et vi protegere, ipsi insultarunt, dicentes: « Te ergo ipsum magis quam hos affligemus, » *Gen. xix*, 9. Quod verbum superbum Deum commovit ad eorum excidium, ait Palacius.

Nota: Pro peregrinationi Græce est, περί της παροικίας Λώτ; quod primo, vertunt nonnulli, iis qui erant ex incolatu Lot, *q. d.* Non pepercit Sodomitis qui incolebant Sodomam, quam pariter Lot quasi peregrinus incolebat; sic enim Græci sumunt τὸ περί. Sic Paulus eos qui sunt ex circumcissione, vocat circumcisos, puta Judæos, uti dixi *Rom. ii*, 7. Igitur sic vertunt, non pepercit iis apud quos commorabatur Lot, quos abominatus est propter superbiam ipsorum. Unde et Syrus, non pepercit, inquit, habitatoribus civitatis Lot, qui inique egerunt propter superbiam suam.

Secundo, verti potest, incolatus, sive hospitio et loco quem incolebat Lot; unde Tigurina vertit, ne hospitio quidem Lot pepercit, aut iis (Sodomitis) quos propter ipsorum superbiam abominatus est.

Tertio, Romana proprie et nerveose vertunt, non pepercit pro incolatu Lot iis quos exsecratus est pro superbia illorum, *q. d.* Deus non pepercit Sodomitis, ne quidem propter merita sancti Lot, qui cum illis habitabat, quia ipse solus erat justus in Sodoma. Unde non potuit cohibere manum et ram Dei, ne tam enormia omnium Sodomitarum scelera cœlitus puniret, sed impetravit ut ipse cum suis evaderet duntaxat. Nam et Abraham, pro eis orans, impetravit a Deo ut, si inter eos invenirentur decem justi, parceret eis, *Genes. xviii*, 32. Sed quia hi in eis inventi non sunt, hinc decreta Dei in eos ira desæviit. Simili modo ait Deus de impia Hierosolyma, jam a se destinata excidio Chaldæorum: « Et si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas, etc. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios, nec filias liberabunt; sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur, » *Ezech. xiv*. Vide quæ de Sodomæ incendio dixi *Genes. xix*, et *II Petri ii*, 6, et *Sapient. x*, 6.

10. NON MISERTUS EST ILLIS, GENTEM TOTAM PERDENS, ET EXTOLLENTEM SE IN PECCATIS SUIS. — Ita Romana et Complutenses legunt et: habet enim

energiam, et significat causam perditionis (sic enim Hebræi suum vœu copulativum, id est et, sumunt pro quia, nam, enim), *q. d.* Ideo totam Sodomæ gentem perdidit Deus, quia extollebat se in peccatis suis, jactans se non timere Deum vindicem, ejusque vindictam. Græce non est misertus gentis perditionis (id est perditæ, ideoque perditioni suæ et exitio a Deo addictæ) extollentium se in peccatis suis; Tigurina, non est misertus gentis perditæ, utpote peccatis suis quæ committebat elata; Complutenses, non est misertus gentis perditæ, qui egrediebantur in peccatis suis: legunt enim τὸς ἐξεργουμένους, id est qui egrediebantur. Alii passim cum Nostro legunt, ἐξαρμένους, id est, extollentes se in peccatis. Syrus, non est misertus super populo anathematizato, et sententiam tulit contra eos, ad perdendum propter peccata eorum. Quod licet recte referri possit ad Sodomam, rectius tamen referas ad Jericho: Deus enim Jerichuntem cum incolis ob impietatem anathematizavit, id est plano plenoque excidio damnavit et addixit, *Josue cap. vi*. Jericho ergo proprie fuit urbs perditionis et anathematis, quia a Deo anathematizata et incendio devota; ut hic sit tertium exemplum vindictæ Dei, impias urbes et gentes perdentis. Unde Josue, cap. vi, 17, suis ex ore Dei edicit in Jericho: « Sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt Domino, » ut scilicet tota Deo et justitiæ divinæ concremetur, ac quasi holocaustum offeratur. Favet quod mox subdit exemplum Hebræorum tempore Mosis, qui ob murmura a Deo perditum sunt in deserto: horum autem filii sub idem tempus, duce Josue, everterunt Jerichuntem. Unde Syrus subdit, in illo tempore sexaginta millia peditum congregata sunt. Atqui illo tempore Mosis et Hebræorum non contigit excidium Sodomæ, utpote jam ante quingentos annos peractum, sed Jerichuntis. Ergo de Jerichunte locum hunc intellexit Syrus.

Denique Palacius accipit hæc de Ægyptiis; Græca enim sic habent, non misertus est genti perditionis, qui egrediebantur in peccatis suis, *q. d.* Deus non pepercit Ægyptiis, quorum tota gens egressa est ad persequendum Hebræos abeuntes, extollens se in viribus, equibus, curribus et diis suis, sed Deus universos in mari Rubro mersit et suffocavit.

11. ET SICUT SEXCENTA MILLIA PEDITUM, QUI CONGREGATI SUNT IN DURITIA CORDIS SUI. — Repete ex vers. præced. perdidit: illud enim laet in τὸν perdens, *q. d.* Et sicut Deus sexcenta millia Hebræorum perdidit in deserto in duritia, id est, ob duritiam, contumaciam et rebellionem eorum. Unde Syrus vertit, propter murmuratorem: sic pariter perdidit Sodomam, uti dixi vers. præced. Ab illo enim pendet versus præsens. Unde nonnulli legunt, et sic: Græce enim non est ὡς, id est sicut, sed ὡτως, id est sic, *q. d.* Sicut perdidit Sodomitas, sic pariter perdidit Hebræos. Nam ex sexcentis eorum millibus qui egressi sunt ex Ægypto,

duo tantum, scilicet Josue et Caleb, ingressi sunt in terram promissam, ceteri omnes ob murmur exploratorum morte a Deo puniti sunt, ac reipsa in deserto mortui, juxta sententiam Dei in eos latam Num. xiv, 29.

Porro Romana e Græco vertunt, et sic sexcentis millibus peditum (repete, non est misertus, licet enim græce sint accusativi sexcenta millia, quod imitatus est Latinus Vulgatus interpres; tamen hi accusativi latine vertendi sunt per dativum: græcum enim *δῆς* construitur cum accusativo, cum latinum *misereor* construatur cum dativo), qui congregati insurrexerunt in duritia cordis sui. Complutenses vero et nonnulli alii ex græco *τὸ* sexcenta millia, additis verbis multis, explent hoc modo, atque ita sexcenta millia peditum, quæ congregata fuerunt in contumacia cordis illorum, flagellans, miserans, percutiens, sanans, Dominus misericordia et castigatione conservavit; quod Vatablus exponit, conservavit, scilicet non ipsos, sed filios eorum, q. d. Dominus in conservandis suis partim ira, partim misericordia usus est. Verum hæc verba: «Flagellans, miserans, percutiens, sanans,» etc., desunt in Latino, Syro, Græcis, Romanis, aliisque emendatis.

Denique *τὸ* congregati sunt sic expone, q. d. Congregati sunt uti ad murmur et culpam, sic quoque ad flagellum et pœnam: congregati sunt uti ad rebellionem, ita et ad mortem ac sepulcrum. Congregari enim, vel colligi, vel apponi ad patres, vel ingredi viam universæ carnis, apud Hebræos significat mori: mortui enim colliguntur in terra ex qua prodierunt, et in limbo patrum omnes olim justi colligebantur. Qua de re plura dixi Osee iv, 3.

Hoc est ergo tertium, vel, juxta Syrum, quartum vindictæ Dei publicum in impios exemplum.

ET SI UNUS FUISSET CERVICATUS, MIRUM, SI FUISSET IMMUNIS. — Hinc patet Interpretem Ecclesiastici minus fuisse Latinum, et forte fuisse hominem Græcum, uti superius dixi. Nam *cervicatus* minus latine vertit, pro *cervicosus*, id est, duræ cervicis, qui cervicem ægre flectit et curvat, pertinax, inobediens, rebellis: hoc enim significat græcum *αὐτοσχεπέλιος*, qualem describit Job cap. xli, 15, dicens: «Cor ejus indurabitur tanquam lapis, et stringetur quasi malleatoris incus;» vel, ut Septuaginta, *stetit autem velut incus immota*. Et Isaias cap. xlvi, 4: «Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea.» Et Ezechiel, cap. ii, vers. 4, et cap. iii, vers. 7. Sensus est primo, q. d. Si illa sexcenta millia fuissent unus homo pervicax et cervicosus, mirandum esset si divinam iram effugisset. Sicut enim est Deus infinitus in misericordia, ita est et in ira, uti damnati suo malo in inferno experiuntur: ita Palacius, q. d. Deo perinde est, et æque facile, plectere sexcenta millia, atque unum duntaxat: quare dum sexcenta millia morte punivit, perinde illi fuit, ac si illa omnia unam cervicem habuis-

sent, quam Deus unico ictu amputasset. Quomodo Caligula tyrannus potius quam imperator, teste Eutropio, optabat et sæpe exclamabat: «Utinam universus populus Romanus unam cervicem haberet!» ut eam unico ictu resecare posset.

Secundo et genuine, q. d. Si Deus sexcentis millibus murmurantium non pepercit, mirum fuisset, si vel uni cervicoso et murmuranti pepercisset: pluris enim est totus populus, quam unus e populo; quare si toti populo non pepercit, sed omnes ad unum occidit, utique nec pepercisset uni soli.

Noster hæc apte retulit ad vers. præced. et ad tempora Mosis; unde vertit, *fuisset*: jam Græca referunt ad tempus præsens. Sic enim habent, quod si unus fuerit cervicosus, mirum si erit innocens, id est, impunitus et immunis a pœna. Tigrina clare, quare si contumax unus in populo fuerit, mirum est si impune abeat; Syrus, etiam unus si induraverit cervicem suam, mirum si ille justificabitur. Alius codex habet, mirum si ille vincat Dei iram et vindictam. Ex vindicta sexcentorum millium colligit vindictam cujuslibet cervicosi; quocirca copula initialis et more hebræo est illativa, significans, unde, igitur, quare, ut vertit Tigrina, q. d. Si Deus non permisit impunitos Hebræos tanto numero, scilicet ad sexcenta millia, quanto minus permittet impunitum unum, qui cervicem suam contra Deum audeat erigere? Dicit hoc contra aliquos præfidentes, qui sic cogitant: Esto puniatur tota multitudo, ego tamen cum sim solus, elabi vel evadere potero, uti in prælio quo multi cæduntur, quisque sperat se elapsurum. Unde id enuntians vers. 16, ait: «Non dicas: A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoscar: quæ est enim anima mea in tam immensa creatura?»

Rursum in lite vel rixa, cervicosi et cerebrosi putant se sua importunitate et pervicacia omnes et omnia evicturos, quia nemo vult rem habere cum cerebroso. Idem cervicosi nonnulli persuadent sibi fore cum Deo. At errant: Deus enim si ullos, cerebrosos domat et contundit: sicut ejus fulmen omnia dura quæ resistunt confringit, mollia præterit. Hoc est quod ait Siracides: Si Deus sexcenta millia pervicacium Hebræorum contudit et occidit, qua fronte cervicosus unus sibi persuadebit se Dei vindicis manus impune evasurum? Nam, ut ait Rabanus: «Censura divini iudicii æquitatem servat in omnibus, et ideo nec uni, nec pluribus parcet, si se a peccatis non converterint: nullum enim peccatum impunitum dimittitur, quia aut homo ipse pœnam peccati in semetipso exigit, aut districti iudicis examinatione puniatur.»

Huic sensui genuino nostra Latina versio adaptari potest, si *τὸ* fuisset accipias ab Interprete minus latino positum pro *esset*. Sic enim etiam una Angli, Hiberni aliæque gentes hæc ipsa præterita et tempora per enallagen commiscunt et commutant, unumque pro alio accipiunt. Quin et Latine

ete sic loquaris: Si hoc ævo unus fuisset cervicosus, mirum si fuisset impunitus; significare volens: Si hoc ævo unus esset cervicosus, mirum si esset impunitus. Ex præterito enim quod jungitur præsentis ævo vel tempori, recte colligitur præsens, puta *τὸ* fuisset colligitur *esset*. Si enim hoc ævo nemo cervicosus fuit impunitus, cur alius in præsentis sit impunitus?

12. MISERICORDIA ENIM ET IRA (Syrus, *furor*) EST CUM ILLO. — Probat Deum nullum cervicosum præterire impunitum, ex eo quod in Deo æque sit ira qua impiis irascitur eosque castigat, ac misericordia qua piorum et obedientium miseretur: ira ergo, id est, justitia et vindicta Dei, adæquat misericordiam, ac tanta est, quanta est misericordia; quare sicut misericordia ejus ad omnes et singulos pios se extendit, neminemque vel minimum præterit: sic pariter ejus vindicta ad omnes et singulos impios sese exerit, nec quemquam impunitum abire sinit. Vide dicta, cap. ii, vers. 23. Explicat idipsum aliis verbis subdens:

POTENS EXORATIO, ET EFFUNDENS IRAM, — repete cum illo, Deo est: hoc est, potens est placatio apud Deum, sed ita ut pariter in noxios effundat iram q. d. Deus pœnitentibus et supplicibus facile exorari se sinit et placari; at impenitentibus et cervicosis irascitur, juxta Psalm. cxxxix, 7: «Apud Dominum misericordia: et copiosa apud eum redemptio.» Utinam hanc Dei placabilitatem omnes imitemur! Græce nervosius est, *δυνατός ἐστι*, id est, potens, vel dynasta et princeps, ut vertunt Romana, *placationum*, quia scilicet Deus est mare et oceanus placationis et clementiæ. Sic exorare pro placere per catachresin accepit vers. 8, dicens: «Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes.» Unde Syrus, *multus est ad parcendum, et etiam ad ulciscendum peccata*; Tigrina hunc versum et sequentem ita connectit et clare effert, *nam cum misericordia simul et ira impigre proficiantur ab eo, veniamque dare potens sit et iram effundere, prout multa est misericordia ejus, ita multa quoque ipsius castigatio. Secundum opera sua quemque judicat.* Addunt Jansenius et Palacius, quod Deus ipse dici possit «potens exoratio, et» simul tamen «effundens iram,» quia ipse copiosus est in exoratio vel placatione, sicuti idem vocatur misericordia, ut, «Deus meus misericordia mea,» Psalm. lvi, 18. Sic Christus vocatur nostra propitiatio et redemptio, I Cor. i, 30.

13. SECUNDUM MISERICORDIAM SUAM, SIC CORREPTIO ILLIUS HOMINEM SECUNDUM OPERA SUA JUDICAT. — Aliis verbis inculcat quod dixit, q. d. Sicut multa est Dei misericordia quia miseretur piorum et pœnitentium, ita quoque beneficit, sic etiam ejus correptio et castigatio multa est: quia quemque impium secundum opera et demerita sua judicat et punit. Pro correptio Græce est *ἐπιτιμία*, id est reprehensio, correptio, redargutio; Syrus, *sicut misericordiam ejus multas sunt, ita etiam ulciscitur peccata, et unumquemque secundum opera sua iudicat.* Nota: Miserendi causam

sumit Deus ex seipso: miseretur enim, non quia id meremur, sed quia ejus bonitas, amor et pietas id suadent; et hoc significat Siracides, dicens simpliciter: «Secundum misericordiam suam,» quia scilicet ipse, vel cum ipso, est otens exoratio: eo enim respicit; corripiendi vero et iram effundendi causam sumit, non ex se, sed ex nobis, ideoque ait: «Correptio illius hominem secundum opera judicat,» q. d. Deo proprium est misereri et parcere, alienum vero ab eo opus esse vindicare et punire, ut ait Isaias cap. xxxviii, vers. 21, quia non nisi peccatis coactus id facit. Hinc Deus hæc nomina miserationis sibi Exodi xxxiv, 6, indidit, iisque a Mose et a nobis invocari voluit et vult: «Dominator Domine Deus, misericors et clemens, et patiens, et multæ miserationis;» Hebr. *רב חסד* *rab chesed*, quod verti potest, *princeps miserationis et pietatis*. Hinc a Paulo vocatur: «Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis,» II Corinth. i, 3.

Aliter *τὸ* secundum explicant Hugo, Lyranus et Palacius, q. d. Secundum præscriptum misericordiam, correptio Dei judicat et castigat opera prava hominum. Deus enim iram et flagella sua temperat misericordia, adeoque ex præscripto et dictamine misericordiam flagella circumseribit et limitat, ita ut in justitia et vindicta quasi præsideat misericordia, ipsaque quasi præses et arbitra modum puniendi definiat: mensura ergo misericordiam, est mensura vindictæ. Unde S. Anselmus in *Proscologio* Deum alloquens: «Nascitur, inquit, de justitia tua misericordia tua, quia justum est te sic esse bonum: at vero considerando justitiam, ut meritis præmia suppliciaque retribuit, prior est misericordia. Etenim movetur Deus ex seipso, et per prævium voluntatis actum, ad miserendum.»

Hæc expositio pia, sed prior magis est genuina. Solet enim Scriptura commendare justitiam et misericordiam Dei, eaque inter se comparare et æquare, quasi duas providentiæ suæ bases et columnas. Unde Psaltes: «Misericordiam, inquit, et iudicium cantabo tibi, Domine,» Psalm. c, vers. 1. Et S. Basilius in *Psalm. xxxii*: «Hæc, ait, intra se conjugata sunt, misericordia et iudicium, ut neque misericordia sola securitatem inducat, nec iudicium solum desperationem operetur.»

14. NON EFFUGIET IN RAPINA PECCATOR, ET NON RETARDABIT SUFFERENTIA MISERICORDIAM FACIENTIS. — Complutenses legunt *ἀσέβους*, id est *impii*; sed ceteri legunt *εισεβούς*, id est *prii, misericordis, q. d.* Sicut peccator (v. g. raptor in rapina) non effugiet celerem rapacitatis suæ correptionem, et vindictam Dei: sic pariter «non retardabit sufferentia,» id est, merces sufferentiæ, id est, expectationis et spei ejus qui facit misericordiam, q. d. Cito mercedem suam misericordiam, quam sperat et expectat, accipiet. Pro sufferentia Græce est *ἐπιμονή*, quæ significat primo, tolerantiam laborum et dolorum; secundo, longanimitatem expectationem bono-